

**POST-MODERN BİR ARAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK SÖYLEM
ÇÖZÜMLEMESİ****DISCOURSE ANALYSIS AS A POSTMODERN RESEARCH
METHOD***Tahir GÜR****Özet:**

Bu çalışmada, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel alan yazında bir uygulamalı dilbilim alanı ve nitel bir araştırma yöntemi olarak hızla gelişen söylem çözümlemesi tanıtılıp yöntemin yaygın şekilde kullanılan üç uygulaması açıklanacaktır. Kısaca "bir şeyi söyleme şekli" olan söylemi, içinde üretildiği sosyal ve psikolojik bağlamı ve söylemi etkileyen tüm şartları göz önüne alarak; algılama, yorumlama, değerlendirme ve tekrar üretme süreçleri ile inceleyen söylem çözümlemesi, insan ile ilgili tüm bilimlerde ya kullanılmakta ya da uygulanabilirliği araştırılmaktadır. Türkiye’de bu alanda yapılan çalışmalar –göreceli olarak- sınırlı olmakla birlikte, bu alanda zaman geçtikçe daha fazla bilimsel ürün ortaya konulmaktadır. Söylem çözümlemesi gibi güncel yöntemlerin de bilimsel araştırmalarda kullanılması yöntem çeşitliliğini artıracaktır. Yöntemlerin çeşitliliği ve yeni yöntemlerin kullanılması, araştırmaları daha bütüncül hale getirmesinin yanında; araştırmacılara çoklu bakış açıları, farklı yorumlamalar ve daha fazla yaratıcılık imkânı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Söylem, Söylem Çözümlemesi, Nitel Araştırma, Post-modernite.

Abstract:

In this study, discourse analysis as an applied linguistics area and a qualitative research method is rapidly evolving area from the second half of the twentieth century in global scientific literature is introduced and commonly used three applications of the method will be described. In this method, discourse which definable as "the way of telling something" is examined in its social and psychological context other properties in the processes of detection, interpretation, evaluation and re-generating. This method is being applied or its usability is under research in all human related sciences.-related sciences. or used or investigated the applicability of . In Turkey studies in this field are relatively limited, but more research done as time progresses. Current or alternative methods, such as discourse analysis will increase the diversity of the scientific methods in the scientific environments. Using a different or new method in research would give researchers

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi – Sivas tahirgur@yahoo.com

opportunities of by making studies more holistic, looking from multi perspective lenses, offering the possibility of different interpretations and more creativity.

Key words: Discourse, Discourse Analysis, Qualitative Research, Post-modernizm.

Giriş

Söylem çözümlemesi (Discourse Analysis) geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal bilimlerde –hem bir araştırma yöntemi hem de bir uygulamalı dilbilim alanı olarak– adından sıkça söz edilen kavramlardan biri olarak öne çıkmıştır. Nitel araştırma ve yorumlamacı yöntemlerden biri olan söylem çözümlemesi günümüzde insanla ilgili her bilimsel alanda ya kullanılmakta ya da kullanma durumları veya uygunluğu araştırılmaktadır. Şüphesizdir ki, bu yöntemin bu kadar yaygın kullanımının ve son elli yılın “Dilbilimsel Çağ (Linguistics Turn)” (Rorty, 1967) olarak anılmasının sebebi; insan ve dil olgusunun birbirinden ayrılmazlığı ve birbirlerini gerektirmesindedir (Gür, 2011). Dil; sosyal hayatın hem en önemli yapıtaşlarından hem de ürünlerinden biri olmasıyla, bilimsel araştırmaların yadsınamaz bir bölümünün en önemli nesnelere biri olmaya başlamıştır. Zaten Börekçi (2009, s. 2-6) dili tanımlarken, dilin sadece iletişim için kullanılmayıp aynı zamanda düşüncenin üretiminde etkili olduğunu, toplumsal ve bireysel yanı olduğunu, toplumdan topluma değişen yanlarının olduğunu, insana bağlı olarak oluşum ve yaşamını devam ettirdiğini belirtmiştir. Özetle, konusu insanla ilgili olan araştırmalarda dil boyutunun da göz önüne alınması durumunda çalışmalar daha bütüncül olacaktır. Bu bağlamda bu çalışmada söylem çözümlemesine ilişkin kavramsal bir çözümleme yapılması amaçlanmıştır. Bu amaçla öncelikle söylem çözümlemesinin tarihçesi hakkında bilgi verilmiş, daha sonra ise söylem çözümlemesinin ne olduğu, söylem çözümlemesi ile ilgili kavramlar açıklanmış ve söylem çözümlemesi ile ilişkili yöntemlere değinilmiştir.

1. Söylem Çözümlemesi

1.1. Tarihçe

Kısaca *bir şeyi söyleme şekli* olan söylemi (van Dijk, 1997) inceleyen ve alan yazında ilk defa Harris (1952) tarafından kullanılan söylem çözümlemesi, post-modern paradigma içinde yer alan post-yapısalcı ve sosyal yapılandırmacı yaklaşımların içinde sayılabilecek -araştırmacıların ihtiyaç ve bakış açılarına göre çeşitli teknikleri içinde barındıran- bir yöntemdir. Post-yapısalcılık, sistemler, tanımlar ve onların açıklamaları üzerine yoğunlaşan yapısalcılığı eleştirerek, kesin tanımlamalar, sabit ilişkiler (gösteren/gösterilen gibi) ve kimlikler fikrine karşı çıkmaktadır

(Gavey, 1998, s. 119). Aksine, post-yapısalcılığın önde gelen teorisyenlerinden olan Foucault post-yapısalcılığın; zaman, mekan ve şartlara göre değişen sebep-sonuç ilişkileri, kimlik, özne, güç, bilgi ve doğrunun metafiziksel eleştirilerini kapsadığını belirtmiştir. Yapısalcılar ile post-yapısalcılar arasında -birçok konuda olduğu gibi- dil ve anlam konusunda da farklı anlayışlar vardır. Örnekleme gerekirse, yapısalcılar dil ile ilgili gerçekleri, yapıları, metni güçlendiren derin ve gizli yapıları araştırırken; post-yapısalcılar için kesin gerçek ya da doğrular yerine insanların sosyal bireyler olarak söylemlerinde yerleşmiş ve ortaya konulması gereken çıkarımlar, yorumlar ve tekrar yorumlamalar vardır (Foucault, 1972; Ward, 1997, s. 86). Bu çıkarımlar ise dilsel bir ürünün üretimi, tekrar üretimi, okunması, dinlenmesi ve algılanması esnasında hem söylem üreticisi hem de paylaşımda bulunan kişilerin yaptığı yorumlamalardır. Onlara göre bir konu ya da durumdaki anlamların, doğruların ve bilginin mutlak-tek bir sonu ve şekli yoktur. Bunun sonucu olarak, bilgi ya da doğru içinde yer aldığı toplum, söylem ve bağlama göre değişmektedir. Yani toplum ve toplumsal yaşamla ilgili doğruların genellenmesi ve teke indirilmesi zordur.

Sosyal yapılandırmacılık yaklaşımı; insanların, doğruları, değerleri, gerçekleri ve anlamları sosyal hayattaki ilişki ve etkileşimler ile oluşturduklarını savunur. Bu ilişki ve etkileşimlerin gerçekleştiği dili ise sosyal yaşam ve değişimin merkezine koyarak inceler. Kısaca, sosyal yapılandırmacılar dilde gizlenmiş ya da açık olan sosyal anlamlar ile ilgilenirler (Hare-Mustin, 1994, s. 20). Bu görüşün temsilcilerine göre, insanın toplumdaki yaşamsal dünyası genellikle dilde oluşmakta ve bundan dolayı dil toplumu ve kişiyi araştıran bilimlerin çalışma konusu olmalıdır. Fakat burada dil tarafsız ve gerçeklerin altında yatan bir olgu değil, bizzat kendisi sosyal gerçekliği oluşturarak sosyal yaşamın temel unsurlarından biri olmaktadır(Gür, 2011).

Hem post-yapısalcılara hem de sosyal yapılandırmacılara göre, dil ve dilsel sistemlerin insan hayatındaki –buna paralel olarak insanı ve insanla ilgili olgu ve olayları konu edinen sosyal araştırmalardaki– önemi büyüktür. İşte bu sistemlerden biri olan söylem; (dilsel bir ürünün) kim tarafından, nerede, hangi bağlamda, ne amaçla söylendiğine bağlı olarak değişen anlamlara sahip olması ile ortaya çıkar (Ward, 1997, s. 129). Yani söylemler salt bilgi vermenin ötesinde kişiye ve topluma ait yorumlama, üretim ve değerlendirmelere sahip olmalıdır. Sonuç olarak, söylemler toplumsal ortamda ortaya çıkıp, gerçek sosyal sebepleri ve etkileri olan bir kavramdır (Blanche ve Durrheim, 2000, s. 49).

İçinde yaşadığımız çağda tek ve düzenli yapılar yerine, çok ve karmaşık yapılar vardır (Sözen, 1996). Sosyal alanda görülen bu karmaşık ve çoklu yapı içinde, toplumlararası ve her toplumun kendi içindeki gruplar

arasında birçok nedenden kaynaklanan etkileşimler ortaya çıkmıştır. (Wodak ve Meyer, 2002). Bu nedenle yapısalcılarda ve modernistlerde olan tekli nedensellik yerine; günümüz dünyasının karmaşıklığını, düzensizliğini, çoklu yapısını inceleyip açıklayabilecek, çoklu nedensellikleri çözümleyecek yöntemlere ihtiyaç duyulmuştur. Mevcut sosyal durumu; olduğu bağlam, sebep ve söyleyenlerle ilişkilerini ortaya koyarak betimleyen söylem çözümlemesi bu ihtiyacı karşılayabilecek bir yöntemdir (Gür, 2011).

Söylem çözümlemesi dilin, “fenomeni” nasıl oluşturduğunu inceleyen bir yöntem olarak söylemi, sosyal dünyanın en önemli ögesi olarak görür ve sosyal dünyanın ancak söylemin incelenmesi ile anlaşılacağını savunur (Phillips ve Hardy, 2002). Yine Phillips ve Hardy (2002) söylem çözümlemesinin yönteminin zayıf yönlerini daha fazla zaman ve enerji alması ile bu konuda çok fazla alan yazının bulunmaması olarak değerlendirirken güçlü yönlerini ise şöyle belirtmiştir:

1. Sosyal bilimler ve diğer bilimlerde dilin ve dilbilimin giderek artan önemi bu yöntemin –araştırmacılar için- çekiciliğini artırmaktadır. İnsanla ilgili bilimlerde “anlamın” önemi giderek artmaktadır.

2. Sosyal bilimler sadece bir şeyleri saymaktan, kaydetmekten ve kalıplaşmış istatistiksel analizlerini yapmaktan ibaret değildir. Bunun ötesinde araştırmalarda betimleme, yorumlama ve yeniden değerlendirme yapılmalıdır. Sosyal hayattaki olay ve olguları farklı şekillerde ortaya koyan söylem çözümlemesi daha fazla ilgi çekmektedir (Alvesson ve Kerremann, 2000).

3. Çağımız bilim dünyasında nicel ve nitel araştırma yöntemleriyle yapılmış çalışmaların ulaştığı genellemelerin ötesinde, yeni ortaya çıkan konular ancak söylem çözümlemesi yöntemi ile derinlemesine incelenebilir.

4. Tüm sistem ve bilgileri yeniden değerlendirmenin ve eleştirel bakış açısının önemine bu yöntem bu yöntem kullanılarak daha fazla vurgu yapılabilir.

5. Geleneksel yöntemlerin ulaştığı sonuçlar birbirlerini tekrar edici ve sınırlayıcı hale gelmiştir.

6. Geleneksel olmayan yöntemlerin kullanımı araştırmacılara daha fazla yaratıcılık, daha fazla ilerleme ve daha fazla çıkarım yapma imkânı verir.

7. Bilimde daha fazla kaynaktan ve yöntemden faydalanmak daha derinlemesine bilgi ortaya çıkarır (Alvesson ve Deetz, 2000).

8. Sosyal bilimlerde son zamanlarda çok sesliliğe vurgu yapılmaktadır. “En iyi ve tek yöntem” fikri eleştirilmekte, yöntem ve teorilerin çoklu olmasının daha iyi olacağı belirtilmektedir (Kaghan ve Phillips 1998).

Söylem çözümlemesi, söylemi üreten ve devamını sağlayan kural, yapı ve durumları ortaya koymayı amaçlar. İncelenen olay ya da konuyu daha derinlemesine bir anlayışla ele alarak, insanla ilgili olguları daha bütüncül ve bağlamıyla incelemesi nedeniyle geleneksel yöntemlere tercih edilmektedir (Fairclough, 2003). İnsanların bilgilerini, değerlerini, görüşlerini, inançlarını,

sosyal ilişkilerini, değerlendirmelerini, psikolojik ve sosyal altyapılarını, kişiliklerini, kimliklerini, niyetlerini, yargılarını ve algılamalarını yansıtan söylemi inceleyerek bilimsel araştırmaların kullanımına sunan söylem çözümlemesi gün geçtikçe daha fazla araştırmada ve daha fazla bilimsel alanda kullanılan bir yöntem olmaktadır.

1.2. Söylem Çözümlemesi

Sosyal bilimlerde gittikçe artan bir öneme sahip olan söylem çözümlemesi, yorumlamacı ve nitel araştırma yöntemlerinden biri olarak görülmektedir. Nitel araştırmalar ise “olguların, kavramların, sosyal gerçekliğin ve sosyal dünyanın” içinde yaşayan insanlar için ne anlama geldiğini araştırır. Buna paralel olarak, söylem çözümlemesi; toplumsal olarak ortaya çıkan doğruların, değerlerin, gerçeklerin, gücün ve fikirlerin nasıl ortaya çıktığını, devam ettirildiğini, paylaşıldığını, çatışmalarını ve nasıl değerlendirildiğini araştırır. Söylem çözümlemesi tanımlama, genelleme ya da daha ziyade üretimsel ve dönüşlü (refleksive) bir araştırma yöntemidir (Parker, 1992, s. 6). Bundan dolayı, söylem çözümlemecisi bir söylemi incelerken; o söylemin kendinde oluşturduğu etkileri de göz önüne alarak, yorumlama yaparak sonuca ulaştığından aslında yeni bir söylem üretmektedir.

Söylem çözümlemesinin farklı bilimsel alanlarda, değişik amaçlar için kullanılması ve söylemlerin çeşitlilik göstermesinden dolayı, gerek teorik gerekse uygulama alanında üzerinde uzlaşma sağlanmış tek bir yöntem ya da desen yoktur. Aslında üzerinde uzlaşılmış bir desen ya da yöntem olmamasının sebebi –bu çalışmanın giriş bölümünde belirtildiği gibi– söylem çözümlemecilerinin post-modern yaklaşıma uygun olarak, *tek ve mükemmel bir yöntem olmadığı şeklindeki görüşlere sahip olmaları ve onlar için önemli olanın ortaya çıkan anlam olmasıdır* (Sözen, 1999, s. 55). Araştırmacılar ellerindeki verilerin niteliğine ve amaçlarına göre yöntem desenini ya da kendi tekniğini oluşturmaktadır. Örneğin dilbilim alanındaki araştırmacılar kelime, tamlama, cümle, adıl, gibi dilbilimsel (yapısal) birimler üzerine daha fazla yoğunlaşırken, sosyoloji ya da siyaset bilimciler bunların üzerinde çok fazla ayrıntılara girmeyip, sosyal ilişki, güç, sosyal servet, kurum ve kimlikler üzerinde daha fazla duran dolayısı ile daha çok eleştirel söylem çözümlemesine yakın sayılabilecek bir yöntemi benimserler.

Söylem çözümlemesinde hem yazılı metinler, hem de konuşmaların gerçeğine en yakın şekilde yazımı (transkripsiyonu) yapılmış sözlü ürünler kullanılır. Bunlara ek olarak resimler, işaretler gibi soyut ileti olabilecek malzemeler de söylem çözümlemesinde kullanılır. Kısaca söylemek gerekirse söylem üretmede kullanılan her türlü görsel, sözlü, yazılı ve işaretler söylem çözümlemesinde kullanılır.

1.3. Söylem Çözümlemesi İle İlgili Başlıca Kavramlar

Bu bölümde söylem, bağlam, dilbilimsel unsurlar, metinler arası ve refleksivite (yansıtırlık) kavramları kısaca açıklanmıştır. Bu kavramlar söylemin anlaşılmasında ve incelenmesinde kullanılır. Bu kavramlarla -salt söz ya da yazıdan oluşan- söz ya da yazı grubu, sosyal gerçeklik ve sosyal bir eylem olmak için gerekli özellikleri kazanarak söylem haline dönüşmeye başlar.

Söylem: Söylem kavramı tanımı ve işlevleri çeşitli şekillerde alan yazına ve günlük hayata geçmiş bir kavramdır. Kocaman (2009, s. 5) söylem kelimesinin, alan yazın ve günlük hayatta birçok anlamda kullanıldığına işaret etmiştir. Bunların başlıcaları; görüş ve bakış açısı, anlatım şekli, kişi ya da topluluğa ait özellik taşıyan öğretiler, ideoloji, sözlü ya da yazılı metinler, biçem, dil, sav ve görüşlerdir. Gee (2005, s. 32)'ye göre söylem; sosyal bir kurum olarak kabul gören dilin bireysel kullanım, düşünme, değerlendirme, yorumlama, eylem ve etkileşimlerin uygun zamanda, uygun bağlamda ve uygun araçlarla ifade edilmesi ile oluşmuş dilsel yapılardır. Birey söylemlerinde; bir sosyal gruba ya da ağa üyelik, ilgililik, yakınlık ya da karşıtlık, yargılayıcı ya da değerlendirebilirlik gibi bakış açıları ile kendini konumlandırır. Parker (1992) ise söylemi; *birbirleri ile ilişkili metinlerden oluşan, onların üretimi, anlamlandırılması ve yayılması ile bir nesne haline gelen dilsel yapılar* olarak görürken, –diğer tanımlardan farklı olarak– “birbirleri ile ilişkili metinlerden oluşma” şartını ileri sürerek söylemin oluşması için; birçok metnin birleşmesinin ve birbirleri ile ilişkili olmasının gerektiğini belirtmiştir. Mc Closkey'e (2008) göre ise söylem; bilgi, uygulama, değerlendirme, yargılama ve inançlar ile gerçekliği oluşturarak, dünyanın anlaşılmasını ve algılanmasını sağlar ve diğer insanlara yansıtır. Farklı bakış açılarıyla yapılan tanımlardan hareketle söylemin, dilin bireysel kullanımını yansıtan, kullanıldığı ya da üretildiği bağlamın hem yaratıcısı hem ürünü; sosyal ilişki, sosyal kurum ve ürün olabilen yazılı veya sözlü dilsel ürünler olduğu söylenebilir (Gür, 2011).

Bağlam: Söylem çözümlemesini yöntem olarak uygulayan araştırmacıların bağlam kavramı hakkında kendi bakış açılarına ve çalışmalarına göre çeşitli tanımlamalar yapmışlardır. Widowson (2000, s. 127) bağlamı *söylemde anlamı ilgilendiren şartların bütünüdür* diye belirtirken, Yule (2000, s. 128) *sözün kullanıldığı fiziksel ortam* olarak tanımlamıştır. Van Dijk (2008) ise *bağlamın zihinsel, sosyal, kişisel, dinamik, deneyimsel yönleriyle gerçek hayatın içinde dünyamızı oluşturduğunu* ifade etmiştir. Özetle, bağlam; söylemin ortaya çıktığı ve devam ettiği sosyal, kültürel, psikolojik, tarihsel, dilbilimsel ve iletişimsel unsurlardan oluşan şartlarla ortaya çıkan bütünlüktür. Söylem çözümlemesi kavramının böylesine geniş –içerik çözümlemesi gibi yöntemlerde sadece metinsel bağlam ele alınır– bir bağlam algısı söylem çözümlemesinin

inandırıcılığı açısından önemlidir. Çünkü Gee (2005, 2010), Carspecken (1996) ve Yin (2003) bağlamın çok iyi bilinmesi yapılan çözümlemenin geçerlik ve güvenilirliğini arttıran unsurlar olarak tespit etmişlerdir. Ayrıca bağlamın tam olarak ortaya konulması çözümleme yaparken karışıklıkları ve söylemi farklı şekillerde anlama ve yorumlama problemlerini ortadan kaldıracaktır. Çünkü bağlamdaki her bir ayrıntı -söyleme dair yapılabilecek olası yorumlardan birini dışarıda bırakacağından- en yakın ve doğru yoruma doğru gitmeyi kolaylaştıracaktır (Gür, 2011).

Dilbilimsel Unsurlar: Bazı araştırmacılar tarafından *yapı, işlev ve dil incelemesi* (Gee, 2005), *gramer incelemesi* (Fairclough, 2000) gibi farklı adlandırmalarla da kullanılan bir kavramdır. Söylemi ve ortaya çıktığı bağlamı daha iyi anlamak için kullanılabilir tüm dilsel ipuçları (isimler, zamirler, ekler, özneler, vb.) dilbilimsel unsurlar olarak gösterilebilir ve bunlar çözümleme için oldukça önemlidir. Çünkü her bir bireyin dil kullanımı farklı olup bireye ve içinde yaşadığı topluma ait bilgiler ve özellikler içerir. O yüzden söylemin anlaşılması -söylemin dili aracılığıyla- söylemin üreticisini ve üretildiği toplumu da anlamayı gerektiren bir süreçtir. Bu açıdan bakıldığında, söylem çözümlemecisi için kullanılan dili ve söylemin dilsel ve sosyal bağlamını anlamak önemlidir.

Metinler arasılık: Metinler arasılık bir metin içinde başka metinlere gönderim yapılması olarak tanımlanabilir (Fairclough, 2003). Başka metinlere yapılan gönderimlerin çeşitli şekilleri vardır. Bunların başlıcaları; alıntı yapmak, yorum yapmak, işaret etmek, devam ettirmek ve değerlendirmek olarak sayılabilir. Çözümlemeci metinler arasılık özelliklerini şu sebeplerden araştırmalıdır: a) Söylemler arası ilişkileri ortaya çıkarmak, b) Söylemin geliştirilmesi sürecini anlamak c) Araştırdığı söylemin sınırlarını ortaya çıkarmak. Bu özelliğin araştırılması ile araştırılan söylemlerdeki kişilerin kendilerini söylemlere ve diğer söylem üreticilerine göre konumlandırmaları ve değerlendirmeleri ortaya çıkarılır (Gür, 2011).

Refleksivite (Yansıtırlık): Söylemler, üreten kişi/leri ve üretildikleri toplumu yansıtırlarken, toplum ya da kişiler de o söylemleri yansıtırlar. Aynı şekilde bir toplulukta kullanılan dil de o topluma ait ipuçları verir. Yani toplum söylemi, söylem de toplumu etkilemekte ve yansıtılmaktadır. Söylemlerin bu özelliklerine refleksivite denir. Örneğin kahvede konuşan kişilerin ve ders veren öğretmenin kullandığı dil farklıdır. Çözümlemeci kullanılan dile bakarak söylemin bir sınıfta mı yoksa kahvede mi söylendiğini ya da ortama bakarak kahvede nasıl bir dil kullanılabileceğini yorumlar (Gür, 2011).

1.4. Söylem Çözümlemesi ile İlişkili Yöntemler

Bazı bilim insanları tarafından söylem çözümlemesinin çeşitleri, alt dalları ya da komşu yaklaşımlar (Phillips ve Hardy, 2002) olarak

ilişkilendirilen, zaman zaman da karıştırılan bu yöntemlerin başlıcaları şunlardır: Eleştirel söylem çözümlemesi, karşılıklı konuşma çözümlemesi ve içerik çözümlemesi.

Eleştirel Söylem Çözümlemesi: 19. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyıl boyunca Marx, Freud, Saussure'ün öncülük ettikleri yapısalcılar kesin doğruların, tanımların ve sistemlerin –alt sistemlerle birlikte- anlaşılmasına çalışıyorlardı. Bu akıma tepki olarak ortaya çıkan Post-yapısalcılar ise; sosyal olay ve olguların çok yönlü, net, durağan olmayan ve toplumlara özgü değişkenlerle oluştuğunu savundular. Bu doğrultuda, sosyal ortamlarda ve iletişimde kullanılan dil de sosyal yaşamda oluşan olay ve olguların hem sebep hem de sonuçlarından biridir (Peters ve Burbules, 2004). Foucault'nun öncülük ettiği eleştirel söylem çözümlemesi; güç, direnç, politika (sosyal faydaların mücadele, dağılımı ve tekrar dağılımı) ve dilin bu yapıdaki rolü (sebepler ve sonuçlar ile) üzerinde durur. Eleştirel söylem çözümlemeciler dilin sosyal yapıdaki etkinliğini belirleyip betimlemekten çok, bunu nasıl ve niçin yaptığını araştırır. Bu akımın başlıca temsilcileri; Austin (1962), Searle (1969), Wittgenstein (1953), Foucault (1972), Van Dijk (1993), Halliday ve Hasan (1989), Hymes (1972) olarak sayılabilir. Sonuç olarak, eleştirel söylem çözümlemesi, -toplumsal bir araç olan- dilin; toplumdaki sosyal etkileşimler, güç, güç dağılımı, kurumlar ve bilginin oluşum ve paylaşım aşamalarında nasıl bir işlevi olduğunu anlamaya çalışır. Bunu yaparken de dilin; güç ilişkileri, fayda ve önceliğin belirlenmesinde, nasıl aracı ve zemin olduğunu araştırır (Luke, 1995; Gee, 1999).

Karşılıklı Konuşma Çözümlemesi: Toplum bilim ve eğitimbilim araştırmalarında sıkça kullanılan bu yöntem, karşılıklı konuşmaların - özellikle sınıf içi konuşmaların- incelenmesine dayanır. Bu konuşmalar; içindeki konuşma sırası, açılışlar, kapanışlar, konuşmacı seçimleri, kelime, tamlama, cümle seçimleri, konuşmacıların rolleri, konuşmanın işlevleri, konuşmanın tonu, gelişimi ve yönü incelenerek yorumlanır. Bu tip incelemenin sonucunda konuşmalar içindeki güç dağılımları, sosyal yapı ve işlevler bulunmaya çalışılır (Gür, 2011). Özellikle Coulthard ve Sinclair (1976) geliştirdikleri –hala araştırmalarda kullanılan- yöntemle sınıf içinde ortaya çıkan konuşmaları inceleyerek eğitim bilimlerine öğretmen, öğrenci, iletişim üçgeni ile ilgili konularda katkıda bulunmuşlardır. Kısaca öğretmen- öğrenci ve öğrenci-öğrenci arasındaki konuşmaları inceleyerek “soru-cevap-geri dönüt” şeklinde oluşturdukları desenlerle sınıf içi iletişimin çözümlemesini yapıp yorumlama ve tespitler yapmışlardır. Bunlara ek olarak, Atkinson ve Heritage (1984); Button ve Lee (1987) ve Benson ve Hughes (1983) bu yöntemin kullanıldığı çalışmalar yapmışlardır.

İçerik Çözümlemesi: Edebiyattan toplum bilime kadar birçok alanda kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden biridir. Ancak tanımı üzerinde bir uzlaşma görülmemektedir. Stacey (1970), nitel verilerin nicel verilere

dönüştürülmesi; Smith (1975), eldeki verileri özetleyerek, karşılaştırarak ve sınıflandırılmasından oluşan bir yöntem olduğunu belirtmişlerdir. Gür (2011) içerik çözümlemesinin; yazı ya da konuşmaları nicel verilere dönüştürüp, bağlamı da o yazı ve konuşmalarla –yani metinsel bağlamla– sınırlı tutarak inceleme yöntemi olduğunu belirterek içerik analizinin bağlam anlayışını şu şekilde vermiştir:

İçerik analizinin, söylem çözümlemesinden en önemli farkı bağlam anlayışında ortaya çıkmaktadır. İçerik analizi herhangi bir metni, -genellikle- metinsel bağlamı içinde açıklayan yöntemdir. Metnin ortaya çıktığı bağlam; psikolojik, sosyolojik, kültürel, tarihi vb. açılardan incelenmeden, metinde kurgulanan zaman ve mekânla sınırlı kalınarak metnin içeriği değerlendirilir.

İçerik çözümlemesi çalışmaları eğitim, edebiyat ve dil araştırmalarında sıklıkla kullanılan bir yöntemdir.

2. Söylem Çözümlemesinde Yöntem

Söylem çözümlemesini, sosyal bilimlerde bir araştırma yöntemi olarak kullanılabilecek hale Fransız bilim adamı Foucault getirmiştir. O yöntemi geliştirirken; öncelikle, güç ve söylem ilişkisi, sosyal olayların, bilgi ve değerlendirmelerin söylemin sonucu olduğu, söylemin toplumdaki değişmelerde etkili olduğu yolundaki düşünceleriyle söylemin ve onun çözümlemesinin sosyal bilimler için önemini vurgulayarak yapmıştır. Foucault söylemlerin yorumlamalarından yapılan çıkarımların bilgiyi oluşturduğunu ifade ederek, söylemi toplumsal yapının merkezine oturtmuştur (Foucault, 1972). Toplumdaki ilişkiler, kurumlar, sorunlar, baskı ve güç söylemle başlar şekillenir ve devam eder. Çözümlemeci söylemi çözümleyerek bu bilgileri açığa çıkarır.

Aslında eldeki söylemden hareketle aslına en yakın yorumu yapmayı amaçlayan söylem çözümlemesi, söylem olarak kabul edilen her şeyi inceler. Yazılar, sözler, resimler, işaretler hatta yüz şekilleri ve mimikler de bu yöntemle incelenebilir. Söylem incelemeye hazır hale getirildikten sonra araştırmacı inceleyeceği söylemin özelliklerine ve amaçlarına göre bir yöntem seçer. Bu yöntem daha önce geliştirilmiş olan yöntemlerden biri olabileceği gibi birkaçının –yine söylemin özelliğine ve araştırmacının amacına uygun olarak- birleştirilmesi ile oluşan bir yöntem olabilir. Alan yazında mevcut yöntemleri kullanmayıp yeni yöntem geliştiren araştırmacılar da vardır. Araştırmacının daha iyi çözümleme yapabilmesi için gerekli ilkeler çeşitli araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. Bu araştırmacıardan olan van Dijk (1997), söylem çözümlemesinin başlıca ilkelerini şöyle belirtir:

• *Söylem çözümlemesi, doğal olarak üretilen metin (yazılı) ve konuşma (sözlü) halinde bulunan söylemler üzerinde yoğunlaştığı için bilgi*

herhangi bir değişime uğramadan kendi doğallığına ve gerçekliğine en yakın şekilde incelenecektir.

- *Söylem kendi bağlamında incelenir. Bu bağlam ise; yer, zaman, söylemin tarafları, tarafların iletişimleri, sosyal rol, sosyal bilgi, norm, değer, kurumsal yapılardan meydana gelir.*

- *Söylem sosyal yapı içinde ortaya çıkar. Söylem ve üreticileri buldukları toplumdaki soyutlanamaz.*

- *Söylemler çizgisel bir yapıdadır ve diğer söylemlerle ardışıktır. Söylem çözümlemesi; söylemin düzeyini, katmanlarını ve aralarındaki karşılıklı ilişkileri inceler. Ayrıca söylemi oluşturan öğeleri (sesleri, kelimeleri, sözdizimsel biçimleri, vb.) ve söylemin değişik boyutlarını da (etkileşim çeşitleri, dil eylemleri) dikkate alır.*

- *Söylem çözümlemecileri “anlam”la ilgilenir ve özellikle iki soru türü üzerinde yoğunlaşır: “Bu durumda bunun anlamı ne?” ve “Neden bunu söyledi?”*

Bunlara ek olarak, Fairclough ve Wodak (1997), söylem çözümlemesinde göz önüne alınması gereken önemli noktaları şu şekilde özetlemişlerdir;

- *Söylem çözümlemesi sosyal problemler üzerinde durur.*
- *Toplumdaki güç ilişkileri söylemlerde bulunurlar. Çözümlemede bunlar ortaya çıkarılır.*

- *Söylem toplum ve kültürü oluşturur. Bunun anlamı söylem her şey değildir, ama sosyal hayatın ve kültürün tüm izleri söylemde ortaya çıktığından bir çözümleme bu konudaki bilgileri içermelidir.*

- *Söylemler tarafsız değil, ideolojik eylemlerdir.*

- *Söylem tarihsel kökler taşır. Yani söylem çözümlemesinde art zamanlılık ilkesi vardır.*

- *Söylemler yorumlamaları ve yeniden tanımlamaları bünyesinde taşır.*

- *Söylem sosyal bir eylemdir.*

- *Metin ve sözlerin toplum üzerinde etkileri vardır.*

Foucault her söylemde kullanılabilecek tek bir söylem çözümlemesi yöntemi fikrine karşı çıkarken (Akt: Sözen, 1999, s. 55), yöntemlerin araştırmacının amaçlarına ve söylemin özelliklerine göre değiştirilip geliştirilebileceğine işaret etmişlerdir (Gee, 2005). Bu sebeplerden dolayı araştırmacıların amaçlarına ve yoğunlaştıkları konulara göre şekillenen söylem çözümleme yöntemleri ortaya çıkmıştır. Bu yöntemlerden bazıları araştırma konularına göre değişirken, bazıları ise söyleme göre değişiklik göstermiştir. Buradan hareketle bir gazete köşe yazısı ile bir politikacının konuşmaları farklı şekillerde incelenmelidir. Bu doğrultuda oluşan farklı ve yakın zamanlarda ortaya konmuş farklı araştırmacıların yöntemleri çeşitlilik

gösterir. Bunlardan bazılarının önemli noktaları aşağıda kısaca belirtilmiştir. Bu maddeler bir çalışmada yöntem olarak kullanılacak tüm ayrıntıları kapsamayıp kısa bilgi özelliğindedir.

Parker'ın Söylem Çözümleme Yöntemi: Parker (1992) yönteminde metni merkeze koyarak, metnin çok iyi çözümlenmesini yönteminin birinci ve en önemli basamağı olarak görür. Metinde ortaya çıkan vurgu, yorumlama, alıntılama, dilsel yapıların çok önemli olduğunu belirtir. İkinci olarak söylemler aslında dilsel eylemler olduğundan dolayı söylemlerde ne gibi eylemlerin olduğunu ve söylemler ile ne gibi eylemler gerçekleştirildiği araştırılmalıdır. Onun yöntemine göre bir çözümlemede yapılması gereken işler şu şekildedir:

- *Söylemlerde yer alan kişiler üzerinde incelemeler yapılır.*
- *Söylemde yer alan anlamlar sistem haline getirilmeye çalışılır.*
- *İncelenen söyleme ait özellikler araştırılır.*
- *Söylemler arası ilişkiler ortaya çıkarılır.*
- *Söylemin artsüremleri gelişimi ele alınır.*
- *Söylemde ortaya çıkan, devam ettirilen, gücü azaltılan sosyal kurum ve güç ilişkileri bulunmaya çalışılır.*
- *İncelenen söylem ve diğer söylemlerle olan bağlantıları ve refleksivite özellikleri araştırılarak söylemin etkileri araştırılır.*

Blanche ve Durrheim'in Üç Boyutlu Söylem Çözümleme Yöntemi: Blanche ve Durrheim (1999) da uyguladıkları yöntemde çözümlemede şu üç boyutun olması gerektiğini belirtmişlerdir: kültürel boyut, amaçlar ve bağlam. Bunlar kısaca aşağıdaki şekilde açıklanabilir:

• Söylemler metinlerde ya da diğer yapılarda hayat bulup özellikleri de bu yapılarda ortaya çıkar. Bu söylemleri ve özelliklerini en tutarlı ve uygun şekilde tespit edebilmek için içinde üretildiği kültürün iyi bilinmesi ve o toplumun kültürel öğelerini değerlendirebilecek kadar ya içinde ya da yakınında bulunması gereklidir. Bu yüzden bu yöntemde kültürel ve toplumsal ayrıntıların bilinmesi ulaşılan sonuçlarının güvenilirliğinin yüksek olması açısından çok önemlidir.

• Söylemin içinde çözümleme için çok önemli ipuçları vardır. Bu ipuçları ile söylemdeki amaçlar, eylemler tespit edilir. Bundan dolayı, çözümlemede söylemde ne söylendiği değil nasıl ve niçin söylendiği ve söylemin işlevinin ne olduğuna bakılmalıdır. Söylemde açık ve gizli amaçlar tam olarak ortaya konulmaya çalışılır.

• Söylem çözümlenirken bağlam her yönüyle araştırılmalıdır. Bağlamlar arası ilişkiler söylemleri de söylemi dolayısıyla çözümlemeyi etkilediğinden bağlamlar en küçük detaylarına kadar açığa çıkarılmalıdır.

Gee'nin Söylem Çözümleme Yöntemi: Gee (2005, 2010) söylem çözümleme yöntemini dilbilimsel ayrıntılar, söylemi üreten, algılayan,

yorumlayanlar ve söylemin üretildiği sosyal bağlamı inceleme şeklinde oluşturmuştur. *Söylem Çözümlemesi; Teori ve Metot* (2005) adlı kitabında söylem çözümlemesinin yöntemini anlatmıştır. Bu kitabında önce söylemi masaya yatırarak söylemdeki dil, duygusal kodlamalar, kimlikler, söylem çeşitleri, söylemler arası ilişkiler, refleksivite ile ilgili incelemeler yapılır. Daha sonra bağlam ve söylem üreticisi incelenip söylemin dinleyenler/okuyanlar tarafından yorumlanmalarına (konumsal anlam ve kimliklere) bakılır. Daha sonra çözümleme ve raporlama yapılır.

Gee *Söylem Çözümlemesi Nasıl Yapılır; Araç Kutusu* (2010) adlı kitabında yukarıda sayılan özellikleri ölçütler haline dönüştürerek yirmi yedi maddelik bir liste geliştirmiştir. Bu listedeki ölçütler bir söyleme uygulanarak çözümleme yapılır. Tüm maddelerin uygulanması söz konusu olmadığında olabildiğince fazla ölçütün uygulanması gerekir. Bu ölçütler aşağıya listelenmiştir (Akt. Gür, 2011)

- 1) *İşaretler*: Bir söylemde yer alan dilsel özellikleri inceler.
- 2) *Doldurma*: Bağlam ve söylemde söylenenlerle, söylenmemiş ya da farz edilmiş ne gibi bilgilerin olduğu bulunmaya çalışılır. Hangi bilgilerin ima edildiği ya da söylenmeden bir konuda ne gibi bilgilerin verildiği araştırılır. Bir başka deyişle, dinleyici ya da okuyucunun; ne gibi bilgi, çıkarım ya da varsayımları bağlam ve konuşulanlardan çıkardığı bulunmaya çalışılır.
- 3) *Yabancılaşma*: Söylemi çözümleyen kişi, söyleme ve bağlama bir yabancı gibi davranıp olağan dışılıkları, bilinmeyenleri bulmaya çalışır. Bunun sebebi ise bağlama ve bu bağlamın içinde üretilen söyleme, bu bağlamın ve içindeki kişilerin normal seyrinin dışında neler kattığını anlama çabasıdır. Yani çözümlemeci; bu bağlama ve söyleme, içinde olan kişilerin kattıkları özel nitelikleri bulmaya çalışır.
- 4) *Başlık/konu*: Söylemlerde seçilen başlık ya da konunun nasıl ve neden tercih edildiğini inceler. Söylemi üreten kişinin neden söz konusu başlık ve konuları seçtiğini bulmaya çalışır.
- 5) *Tonlama*: Çözümlemeci, bu araç ile söylemin genel tonlamasını bulmaya çalışır. Yazar ya da konuşucunun hangi bilgileri vurgulayarak aktardığını inceler. Metnin duygusal tonlamasının hangi bilgileri ya da noktaları vurgulamakta ve hangilerini daha az vurgulamakta olduğunu araştırır.
- 6) *Çerçeve*: Çözümlemeci incelediği söylem ya da söylemlere bir çerçeve oluşturmaya çalışır. Analizci çözümlemesindeki verilerden hareketle, söylem ya da söylemlerin çerçevelerini çok iyi belirlemelidir. Çözümlemesinin çerçevesi ile bağlam ve söylemin çerçevesi ne kadar iyi örtüşürse, çözümleme o derece başarılı olmuştur. Yani çözümleme, tersinden söylem ve bağlama uygulandığında bilgiler söylem ve bağlama tam uymalıdır. Bu öge çözümleme aşamasından sonra kullanılabilir.

7) *Sadece söyleme değil yapma*: Bu öge, dilin edimsöz işlevine yönelik saptamalar yapılmasını sağlar. Çözümlemeci, sözceleme öznesinin, dille söylemenin ya da yazmanın ötesinde neler yapmaya çalıştığını araştırır. Söylem kullanılan dil ile yapılan bildirim ötesinde, başka eylemlerin varlığı ile gerçekleşir. Çözümlemeci bu başka eylemleri tespit etmeye çalışır.

8) *Kelimeler*: Söylemde kullanılan kelimeler incelenir. Kullanılan kelime sayısı, bazı kelime türlerinin çokluğu gibi sayısal bilgiler incelenerek bir yorum yapılmaya çalışılır.

9) *Neden böyle söylenmiş*: Sözceleme öznesinin söylemi oluşturan seçimleri yapma neden/lerini araştırır. Neden başka şekillerde değil de, olduğu şekilde oluşturduğunu inceler. Bu seçimleri nasıl yaptığını tanımlamaya çalışır.

10) *Birleştirme*: Söylemde bağıntı ve ilgi kurma biçimlerini araştırmaya yönelik bir ölçüttür. Araştırmacı bu şekilde söylemi üreten kişinin; bağlamla olayları ve yapıları nasıl ilişkilendirdiğini saptamayı amaçlar.

11) *İzlek*: Çözümlemeci bu dikkate alarak sözceleme öznesinin başlık ve izlek arasındaki ilişkileri nasıl kurduğunu araştırır. Başlık ve izlek uyumlu mudur? ya da aralarında başka ne tür ilişkiler vardır? Bu seçimler nasıl yapılmıştır? Biçimindeki sorulara yanıt arar.

12) *Bölümleme* Çözümlemeci bu ölçütü, incelenen söylemi oluşturan bölümlerin nasıl oluşturulduğunu ve sıralandığını inceler. Bölümler arası ilişkilerin nasıl oluşturulduğunu araştırır.

13) *Bağlam ve yansıtırlık*: Bu listede adı geçen tüm araçlarda, bağlamın az ya da çok göz önüne alınması gerekmektedir. Bu araçla, bağlam ve yansıtırlık arasındaki ilişki incelenir. Bunu incelemek için de bazı soruların sorulması gerekmektedir:

a) Konuşmacı ya da yazar yeni bir bağlamı oluşturmak için ne yapmaktadır?

b) Konuşmacı ya da yazar içinde bulunulan bağlamı devam ettirmek için ne yapmaktadır?

c) Konuşmacı ya da yazar bağlamı değiştirmek için ne yapmaktadır?

d) Bağlam üretme ya da yansıtma ile ilgili yapılan işler kasıtlı mı yapılmaktadır? Ya da nasıl bir süreçte olmaktadır?

14) *Vurgu/Önem*: Çözümlemeci; söylemde nelere önem verildiğini, nelerin öneminin azaltıldığını ya da artırıldığını inceler ve bu değerlendirmelerin sebeplerini araştırır.

15) *Eylemler*: Söylemde kullanılan dil ile ne gibi eylemlerin gerçekleştirildiğini inceler. Sosyal gerçeklik oluşturulurken dil birçok işlevi yerine getirir. Bu işlevler bağlamla yakından ilgilidir. Dil ile ne gibi ilişkilerin ya da eylemlerin hayata geçirilerek, sosyal kurum ya da rollerin nasıl etkin hale getirildiğine bakılır.

16) *Kimlikler*: Çözümlemeci, söylemde hangi kimliklerin geliştirilmiş olduğunu irdeler. Sözceleme öznesinin konuşma ya da yazısında ne gibi kimlikleri oluşturduğuna ya da var olan hangi kimliklere uygun söylem üretmeye çalıştığını araştırır. Ayrıca sözceleme öznesinin söyleminde, belli kimliklere karşı kendini nasıl konumlandığını da bulmaya çalışır.

17) *İlişkiler*: Bu araçla, söylemde ilişkilerin kurulduğu araştırılır. Çözümlemeci söylemde kullanılan dilsel ürünlerden yola çıkarak, konuşmacı ya da yazarın; kişiler, sosyal kurumlar, sosyal gruplar, kültürlerle gerek kendisi, gerekse onların kendi aralarında hangi ilişkileri kurduğunu bulmaya çalışır.

18) *Politika*: Söylemde sosyal faydaların nasıl üretilip dağıtıldığını bulmaya çalışır. Çözümlemeci bu sosyal faydaların; kendisi, söylemdeki kişiler, dinleyiciler, okuyucular ve üçüncü kişiler için nasıl üretildiğini ve dağıtıldığını inceler.

19) *Bağlantılar*: Çözümlemeci, söylemde; konu, kişi ve bilgiler arasında kullanılan dil ile ne gibi bağlantılar kurulduğunu bulmaya çalışır. Söylemde anılan şeylerin birbiriyle nasıl ilişkilendirildiğini ya da hangilerinin göz ardı edildiğini inceler.

20) *Bağdaşıklık*: Bağdaşıklık öğelerinin kullanılma şekillerini ve bunların işlevlerini araştırır.

21) *Göstergeler*: Söylemde dil ve dilsel araçlar kullanılırken – kullanıcıları ve bağlamı belirten- özel işaretler ya da yapıların kullanılıp kullanılmadığı araştırılır. Başka dillerden giren kelimeler, jargon ya da argo kullanımı bu işaret ya da özel dillere örnek olarak verilebilir.

22) *Konular zinciri*: Söylemdeki geçen konuların yapılandırılmasını inceler. Konuların sıralanma şekilleri, ara bilgilerin verilme şekilleri, başlıklarla sağlanan anlamsal bütünlük gibi konular bu araçla araştırılır.

23) *Sosyal diller*: Çözümlemeci bu araçla, söylemde -bağlamı da etkisiyle- ortaya çıkan sosyal dilleri araştırır. Bu sosyal dillerin birbiriyle ilişkisi ve aralarındaki geçişleri inceler.

24) *Konumsal anlam*: Araştırmacı, söylemde bağlama bağlı olarak değişen anlamları değişen kelimeler ya da diğer dilsel öğeleri araştırır.

25) *Metinler arasılık*: Söylemdeki metinler arasılık öğelerini inceler. Başkalarının yazı ya da sözlerinden yapılan alıntılar, onlara gönderimleri ve imaları inceler. Ayrıca başka dillerden yapı ya da kelimelerin kullanılıp kullanılmadığını belirlemeye çalışılır.

26) *Kurmaca dünya*: Sözceleme öznesinin söylemde dinleyen ya da okuyanın zihninde oluşmasını beklediği kurmaca dünyayı ya da dünyaları tespit etmeye yönelik bir öğedir. Çözümlemeci bu inceleme ile, oluşturulan bu dünyaları betimlemeyi amaçlar.

27) *Söylemler*: Söylemin sosyal gerçekliği inşa etmek için nasıl kullanıldığı bu araçla incelenir. Araştırmacı sosyal bir kimliğin oluşturulmasında ya da sosyal bir eylemin gerçekleştirilmesinde -dilin

yanında- dil dışı öğelerin de kullanılarak söylemin nasıl ortaya çıktığını araştırır.

Özetle, söylem çözümlemesinin yukarıda kısa hatlarıyla açıklanan üç uygulamasından da anlaşılacağı gibi bu yöntemde araştırmacılar kendi bakış açılarına, araştırdıkları konunun özelliklerine göre ve eldeki verilerin niteliğine göre değişik uygulamalar ortaya koymuşlardır. Ama çalışmaların omurga kısmında dilsel ürünün özellikleri; psikolojik, sosyolojik, tarihsel ve kültürel altyapı olarak tanımlanabilecek bağlam ve söylem-üretici-algılayan ilişkisinin incelenmesi yer almaktadır.

3. Türkiye’de Söylem Çözümlemesi ile İlgili Çalışmalar

Türkiye’de söylem çözümlemesini gerek uygulama gerekse kuramsal boyutta işleyen çalışmaların oluşturduğu alan yazın göreceli olarak sınırlıdır. Türkiye’de iletişim, eğitim, sosyoloji, siyasal bilimler gibi birçok alanda söylem çözümlemesi kullanılmıştır. Ama yoğunlaşma iletişim, eğitim ve sosyoloji alanında olmuştur. Bu konuda yapılmış çalışmaların bir kısmı şu şekilde sıralanabilir: Arıkdal (2006); Atabek ve Atabek (2007); Bedük (2009) ; Bozkurt (2003); Çalışır (2009); Çelebi (1990); Çoban ve Özarıslan (2003); Demir (2008); Gezen (2007); Gürtaş (1994); Kocaman (2009); Koç (2012); Öksüz (2008); Özen (2007); Sözen (1999); Tezcan (2006); Uğurel (2010); Uyanık (2009), Yüksel (2002) ve Zeyrek (1991).

Sonuç

Dünyada -dilsel üretim ve söylemin olduğu- her bilimsel alanda bir araştırma yöntemi olarak kullanılan ya da uygulanabilirliği araştırılan söylem çözümlemesinin popülerliği Türkiye’de de hızla artmaktadır. Bu alanda Türkiye’ye has sosyal yapı, şart ve kuralların göz önüne alınarak sosyal bilimlerde kullanılması bilim dünyamıza katkı sağlayacaktır. Söylem çözümlemesinin dışarıdan alınan uygulamalarının yanında, Türk toplumu ve Türkçe bağlamında özgün uygulamalarına gereksinim duyulmaktadır.

Türkçenin ayrıcalıkları –özellikle söylemsel gücü- üzerine yoğunlaşacak çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmalar hem küresel hem de ülke alan yazınına katkıda bulunmasının yanında, Türkçenin zengin söylemsel özelliklerinin incelenmesi ile yeni özelliklerinin keşfedilmesini ya da –bilinen- anlamsal özelliklerinin yeniden yorumlanmasını sağlayacaktır. Bu özelliklerin bilinmesi hem Türkçe üzerinde çalışan bilim insanlarına hem de dil eğitimi alanında çalışan kişilere yeni bakış açıları kazandırmada ve hâlihazırda uygulanan yöntemlerin değerlendirilmesinde katkı sağlayacaktır.

Türkiye’de kullanılan bilimsel araştırma yöntemleri içinde son yıllarda kendine yer edinmeye başlanan söylem çözümleme yöntemi, gerek araştırmacılara gerekse araştırmalardan faydalanan kişi ve kurumlara yeni bakış açıları, farklı yorumlamalar ve değerlendirme olanakları sunacaktır. Bu

farklı tanımlama, farklı bakış açısı ve farklı çözüm önerileri bilimsel alanda incelenen problem, olay ve durumlara ilişkin daha bütüncül bir yaklaşım getirecektir. Bütüncül yaklaşım ise dünya ve ülkemizdeki bilim, yönetim ve diğer ilgili alan ve kurumlara daha fazla katkıda bulunabilir.

KAYNAKLAR

- Alvesson, M., & Deetz, S. (2000). *Doing critical management research*. Londra: Sage
- Alvesson, M., & Kerreman, D. (2000). Taking the linguistic turn in organizational research; Challenges, responses, consequences. *Journal of Applied behavioral Science*, (36), 136-158.
- Arıkdal, A. U. (2006). *Sınıf Söylemi Üzerine Bir Konuşma Çözümlemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi.
- Atabek, G. Ş. ve Atabek, Ü. (2007). *Medya Metinlerini Çözümlemek: İçerik, Göstergibilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Bedük, N. (2009). *Türk Tv Dizileri Üzerine Bir Söylem Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi.
- Bozkurt, T. (2003). *An analysis of language and ideology in three different women's magazines*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Börekcü, M. (2009). *Türkiye Türkçesinde Yapı ve İşlev Bakımından Sözcükler*. Erzurum: Eser Ofset.
- Çalışır, G. (2009). *Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Olayların Türkiye'deki Televizyon Haberlerine Yansımaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Carspecken P. (1996). *Critical ethnography in educational research*. New York: Routledge.
- Çelebi, A. (1990). *Söylem Çözümlemesi: Gazetelerin Haber Oluşturma ve Gündem Belirleme İşlevlerine Eleştirel Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoban, B. ve Özarlan, Z. (2003). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınevi.
- Demir, Z. (2008). *Bir Dini Söylem Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durrheim, K. (1997) Social constructionism, discourse and psychology. *South African Journal of Psychology*, 27 (3), 175-182.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse*. London: Routledge
- Fairclough, N., & Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. In T. A. van Dijk, (Ed.), *Discourse as Social interaction* (Vol. 1) (258-284). Londra: Sage
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge*. Londra: Tavistock Publications.
- Gee, J. P. (2005). *An introduction to discourse analysis: Theory and method* (2nd Edition). New York: Routledge.

- Gezen, B. (2007). *Avrupa Birliği Söyleminin Gazeteler Üzerinden Bir Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gür, T. (2011). *Türkçe Öğretmen Adaylarının Dil Tutumları ve Kullanımlarının Söylem Çözümlemesi Yöntemi ile Betimlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gürtaş, A. (1994). *Haber Metinlerinin Söylemsel Analizi Üzerine Bir Çalışma: Haberin Tarafsızlığı Açısından Türk Basınında Temizlik İşçileri Grevi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hare-Mustin, R. (1994). Discourses in mirrored room: a postmodern analysis of therapy. *Family process*, (33), 19-35.
- Kaghan, W., & Phillips, N. (1998). Building the Tower of Babel. *Organization*, (5), 191-217.
- Koç, A. (2012). *Sosyoloji Literatüründe ve Sinemada Gecekonudan Varoşa Değişen Söylem Biçimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocaman, A. (2009). *Söylem Üzerine*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık
- Mc Closkey, R. (2008). A Guide to Discourse Analysis. *Nurse Researcher*, 16,1, 24-45.
- Mouton, J. (1996). *Understanding Social Research*. Pretoria: JL van Schaik.
- Narter, M. (2002). *Üniversite Öğrencilerinin Cumhuriyetçi Kimlik Tanımları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Öksüz, Ö. (2008). *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Resmi Söylem Karşısında Sivil Toplum Söylemi: 1990 Sonrasına Eleştirel Bir Bakış*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özen, H. (2007). *Yerel Bir Hareketin Ulusal Yayılımı: Bergama Hareketinin Söylemsel Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Parker, I. (1992). *Discourse Dynamics: Critical analysis for social and individual psychology*. Londra: Routledge
- Phillips, N., & Hardy, C. (2002). *Discourse Analysis* Londra: Sage Publications.
- Rorty, R. (1967). *The Linguistic Turn*. Chicago: University of Chicago Press
- Sinclair, J., & Coulthard, M. (1975). *Towards an Analysis of Discourse: The English Used by Teachers and Pupils*. London: Oxford University Press
- Smith, H. W. (1975). *Strategies of social research: The methodological Imagination*. New Jersey: Prentice Hall.
- Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Stacey, M. (1970). *Methods of Social Research*. Oxford: Pergamon Press
- Tezcan, N. B. (2006). *Aktiviteye Dayalı İşbirlikçi Ortamda Öğrencilerin Grup İçi İletişiminin Söylem Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uğurel, (2010). *Ortaöğretim Matematik Programının Temel Öğeleri Çerçevesinde Öğrencilerin İspat Kavramına Yönelik Matematiksel Bilgilerini Nasıl Düzenlediklerinin Söylem Çözümlemesi ile Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Uyanık, Z. (2009). *1980 Sonrası Türkiye'sinde Aleviler: Resmi Metinlerin Eleştirel Söylem Analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Van Dijk, T. (2008). *Society and Discourse. How social contexts control text and talk*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Dijk, T. (1998). *Discourse studies (Ed): A Multidisciplinary Introduction*. Londra: Sage Publishing
- Van Dijk, T. (1997). *Discourse as Structure and process* (Vol. 1). Londra: Sage.
- Ward, G. (1997). *Postmodernism*. Illinois: Teach Yourself Books.
- Wodak, R., & Meyer, M. (2002). *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage Publications.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: design and methods*. Routledge. London.
- Yule, G. (2000). *Pragmatics*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
- Yüksel, Y. (2002). *Trafik ve Asayiş Polislerinin Anonlarının Söylem Çözümlemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Zeyrek, D. (1991). Göstergibilim, Söylem Çözümlemesi ve Anlatı İncelemesi. *Dilbilim Araştırmaları*. Ankara: Hitit Yayınları.